

KO‘KDALA TUMANIDAGI GEOEKOLOGIK MUAMMOLAR

B. Safarov – O‘zbekiston Milliy universiteti magistranti

I.B. Safarov – Qarshi davlat universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ko‘kdala tumani, Qashqadaryo viloyatida joylashgan va uning asosiy iqtisodiy faoliyati qishloq xo‘jaligi, ayniqsa paxta yetishtirishdan iborat. Tumandagi geoeologik muammolar, ayniqsa, yer unumdorligining pasayishi, sug‘orish tizimining samarali emasligi, iqlim o‘zgarishi va suv resurslarining kamayishi kabi muammolarni o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada, Ko‘kdala tumanidagi geoeologik holat tahlil qilinadi, asosiy muammolar va ularga sabab bo‘lgan omillar ko‘rib chiqiladi. Muammolarni bartaraf etish uchun zarur chora-tadbirlar, ekologik ta‘limning ahamiyati va ekologik barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan tavsiyalar beriladi. Maqola tuman hududidagi ekologik inqirozlarni kamaytirish uchun kompleks va tizimli yondashuvni taklif qiladi.

Kalit so‘zlar: Ko‘kdala tumani, geoeologik muammolar, sug‘orish tizimi, qishloq xo‘jaligi, yer unumdorligi, iqlim o‘zgarishi, sho‘rlanish, ekologik muvozanat, resurslarni boshqarish, ekologik ta‘lim.

Kirish: Ko‘kdala tumani Qashqadaryo viloyatida joylashgan bo‘lib, ushbu hududda asosan qishloq xo‘jaligi faoliyati ustunlik qiladi. Tumanda paxta, g‘alla, sabzavotlar va mevali ekinlar yetishtiriladi, ammo bu faoliyatning ekologik salbiy ta‘sirlari bor. Ko‘kdala tumani o‘zining tabiiy resurslari va yerlaridan foydalanish bilan mashhur bo‘lsada, uzoq muddatli ekologik barqarorlikni ta‘minlash uchun jiddiy ekologik muammolarni hal qilish zarur. Ushbu maqolada, Ko‘kdala tumanining geoeologik muammolari tahlil qilinadi, ularning sabablariga e‘tibor qaratiladi va bu muammolarni bartaraf etish uchun tavsiyalar taqdim etiladi.

Asosiy qism: Ko‘kdala tumani, Qashqadaryo viloyatida joylashgan bo‘lib, iqtisodiy faoliyatining asosi qishloq xo‘jaligi hisoblanadi. Tumanda sug‘oriladigan yerlar mavjud, bu yerlar ko‘plab ekinlarni yetishtirish uchun foydalaniladi, ammo yer resurslarining noto‘g‘ri boshqarilishi, ayniqsa, sug‘orish tizimlarining eskirganligi va samarali ishlatilmasligi, hududdagi geoeologik muammolarni kuchaytiradi. Tumanda erishilgan hosilning katta qismi paxtadan iborat bo‘lib, bu esa yer unumdorligini pasaytiradi va atrof-muhitni ifloslantiradi.

Ko'kdala tumanida sug'orish tizimi notekis va samarali ishlatilmayapti. Tumandagi sug'orish tizimi asosan O'zbekistonning boshqa hududlari kabi, qishloq xo'jaligida intensiv sug'orish metodlari bilan bog'liq. Bu usul suv resurslarini haddan tashqari sarflashga olib keladi, natijada suv tanqisligi yuzaga kelmoqda. Yirik irrigatsiya kanallari va quduqlar yordamida amalga oshirilayotgan sug'orish har doim ham samarali bo'lmaydi, bu esa yerlarning sho'rlanishiga olib keladi. Sug'orish tizimining eskirganligi va resurslarni noto'g'ri boshqarish yerning unumdorligini pasaytirish bilan birga, tumanda suv resurslarining kamayishiga sabab bo'lmoqda. Suvning ozligi, ayniqsa, yozda o'sish davrida o'simliklarning sug'orilmasligiga olib keladi, bu esa hosilning kamayishiga sabab bo'ladi. Shu bilan birga, suvning ifloslanishi, ba'zan yerning sho'rlanishini kuchaytiradi, bu esa boshqa ekinlar uchun yaroqsiz bo'lishiga olib keladi.[7;546-549 b]

Iqlim o'zgarishi, dunyo bo'ylab ekologik muammolarni kuchaytirayotgani kabi, Ko'kdala tumanida ham qishloq xo'jaligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yoz oylaridagi haroratning oshishi, yirik yog'ingarchilikning kamayishi va iqlim sharoitining noqulayligi sug'orish ehtiyojini yanada orttiradi. Ko'kdala tumanida iqlimning o'zgarishi, ayniqsa, paxta va boshqa ekinlarni yetishtirishda qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Ekinlar uchun kerakli suvning kamayishi va sug'orish tizimlarining zaifligi ekologik inqirozning kuchayishiga olib kelmoqda.[3; 153-157 b]

Ko'kdala tumanidagi yerlarning sho'rlanishi birinchi darajali geoekologik muammolardan biri hisoblanadi. Sug'orishning noto'g'ri boshqarilishi va suv resurslarining ortiqcha sarflanishi yerning sho'rlanishiga olib kelmoqda. Sho'rlanish, yerning unumdorligini pasaytiradi va o'simliklar uchun zarur bo'lgan oziqa moddalarini yutilishiga to'sqinlik qiladi. Bu jarayon, o'z navbatida, hosilni sezilarli darajada kamaytiradi. Sho'rlanishning oldini olish uchun resurslarni boshqarish tizimi yaxshilanishi, ekinlar rotatsiyasini joriy etish va agrotexnik choralar ko'rish zarur.[4; 158-161 b]

Ko'kdala tumanidagi eng katta ekologik inqirozlar, yer va suv resurslarining haddan tashqari ishlatilishi bilan bog'liq. Bu esa o'z navbatida, tabiiy muvozanatning buzilishiga olib kelmoqda. Sho'rlanish, suvning ifloslanishi, ekinlarning kasalliklari va zararli hasharotlar muammolariga sabab bo'ladi. Bu jarayonlar, o'zaro bog'langan ekologik tizimlarning barqarorligini buzadi va

ekotizimlarning qayta tiklanish imkoniyatlarini kamaytiradi. Tuman aholisining ekologik ta'limi va tabiiy resurslardan samarali foydalanish darajasi pasaygan.

Ko'kdala tumanidagi geokologik muammolarni hal etish uchun quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish zarur:

✓ Sug'orish tizimini modernizatsiya qilish: Zamonaviy, suvni tejovchi sug'orish texnologiyalarini joriy etish va sug'orish tizimlarini samarali boshqarish.

✓ Yer resurslarini boshqarish: Yer unumdorligini saqlash va tiklash uchun agrotexnik choralar ko'rish, ekinlar rotatsiyasini amalga oshirish va yerni to'g'ri boshqarish.

✓ Suv resurslarini samarali boshqarish: Suvni tejash texnologiyalarini joriy etish, suvni optimal boshqarish va monitoring tizimlarini yaratish.

✓ Iqlim o'zgarishiga moslashish: Iqlim sharoitlariga mos keladigan ekinlar yetishtirish, suvni boshqarish va agrotexnik usullarni iqlim o'zgarishiga moslashtirish.

✓ Ekologik ta'lim va xabardorlikni oshirish: Aholini ekologik muammolar haqida xabardor qilish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish va ekologik ta'limni kuchaytirish.

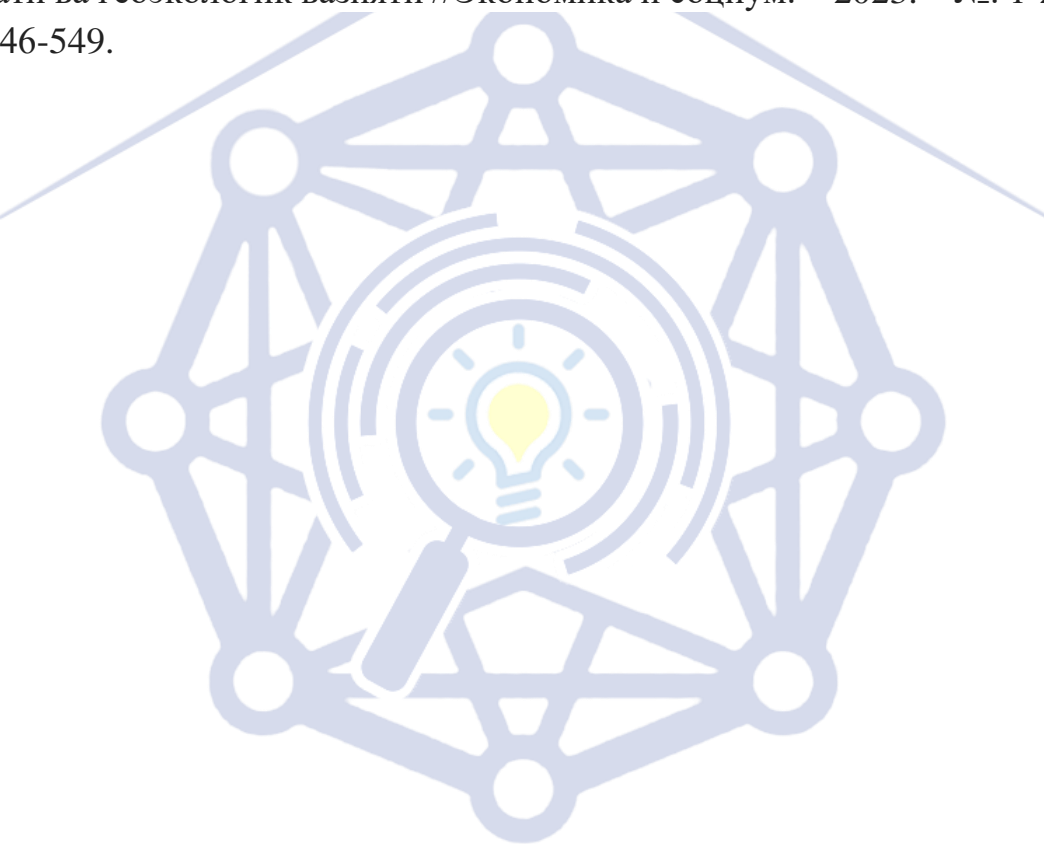
Xulosa: Ko'kdala tumanidagi geokologik muammolar qishloq xo'jaligi faoliyatining asosiy muammolariga aylangan. Sug'orish tizimining notekisligi, yerning sho'rlanishi, iqlim o'zgarishi va suv resurslarining kamayishi ekologik inqirozga sabab bo'lmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv, resurslarni boshqarish tizimini modernizatsiya qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlash zarur. Bu uchun aholining ekologik ta'limini oshirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilishi kerak.

Adabiyotlar

1. Tojiyeva Z.N., Iqtisodiy va ijtimoiy statistika: fanidan darslik. – Toshkent. 2021.
2. Tojiyeva Z.N., Iqtisodiy geografuya. O'quv qo'llanma. – Toshkent. Iqtisod-moliya, 2013.
3. Safarov I. B., Chorshanbiyeva R. A. Qashqadaryo viloyatidagi ekologik-geografik muammolar //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-2 (129). – С. 153-157.

4. Safarov I. B. et al. Iqlim o'zgarishini qishloq xo'jaligiga ta'siri //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-2 (129). – С. 158-161.
5. Tuproq sho'rlanishi va unga qarshi kurashish choralar. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi va suv resurslari vazirligi, 2022. – С. 144-155.
6. Suv resurslari va sug'orish tizimlarini boshqarish. Suv xo'jaligi ilmiy-tekshirish instituti, 2022. – С. 157-158.
7. Файзуллаев М. А. Ўзбекистон суғориладиган ерларининг мелиоратив ҳолати ва геоекологик вазияти //Экономика и социум. – 2023. – №. 1-2 (104). – С. 546-549.

Research Science and
Innovation House

